

ZÜMRÜD İSMAYILOVA
Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin şöbəsinin müdiri
Beynəlxalq əlaqələr və ictimaiyyətlə iş
ismayilova.zumrud.89@gmail.com

MUZEYLƏRİN DƏYİŞƏN CƏMIYYƏTLƏ DIALOQU: MƏDƏNİ İRS VƏ INNOVATİV FƏALİYYƏTLƏR

Xülasə

Bu məqalə müasir dövrdə muzeylərin dəyişən cəmiyyətlə qurduğu dialoqu yeni baxış bucağından təqdim edir. Oxucu ənənəvi muzey modelindən kənara çıxan, sosial və mədəni proseslərə reaksiya verən müasir muzey anlayışı ilə tanış olur. Məqalə mədəni irsin yalnız qorunmalı deyil, həm də yenidən şərh edilməli olduğunu vurğulayır. Beynəlxalq statistika və dünya təcrübələri muzeylərin cəmiyyət üçün aktiv platformaya çevrildiyini sübut edir.

Azərbaycan muzeyləri, xüsusilə paytaxtın aparıcı muzeylərinin fəaliyyəti bu kontekstdə fərqli nəticələr ortaya qoyur.

Açar sözlər: muzeylər, mədəni irs, muzeyşünaslıq, innovativ fəaliyyətlər, ictimai iştirakçılıq, muzey–cəmiyyət dialoqu

Giriş

Müasir dünyada sürətli qloballaşma, texnoloji inkişaf və sosial transformasiyalar mədəni institutların, xüsusilə muzeylərin fəaliyyətinə yeni baxış bucağını zəruri edir. Əgər keçmişdə muzeylər əsasən maddi-mədəni irsin toplanması, qorunması və nümayişi funksiyasını daşıyırdısa, bu gün onlar cəmiyyətlə fəal dialoq quran, sosial proseslərə reaksiya verən və ictimai iştirakçılığı təşviq edən canlı mədəni platformalara çevrilmişdir. Dəyişən cəmiyyət qarşısında muzeylərin əsas çağırışı mədəni irsi yalnız qorumaq deyil, onu müasir auditoriya üçün anlaşılın, aktual və cəlbedici formada təqdim etməkdir. Bu məqalədə muzeylərin dəyişən cəmiyyətlə dialoqu mədəni irsin qorunması və innovativ fəaliyyətlər kontekstində təhlil edilir, beynəlxalq muzey təcrübəsinə nəzər salınır və Azərbaycan muzeyləri, xüsusilə Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin fəaliyyəti nümunə kimi təqdim olunur.

Muzey və cəmiyyət münasibətlərinin transformasiyası

XXI əsrdə muzeylərin funksional modeli köklü şəkildə dəyişmişdir. Beynəlxalq Muzeylər Şurasının (ICOM) yeni yanaşmalarına görə muzey artıq yalnız

“eksponatların saxlandığı məkan” deyil, təhsil, sosial inklüzivlik, mədəni diplomatiya və ictimai dialoq platformasıdır. ICOM-un müasir konsepsiyalarında muzeylər cəmiyyətin inkişafına töhfə verən, müxtəlif sosial qrupları bir araya gətirən və ictimai müzakirələrə açıq institutlar kimi təqdim olunur. Dünya muzeylərində yeni formatlar və statistik göstəricilərə baxsaq, Beynəlxalq Muzeylər Şurasının (ICOM) son illər apardığı araşdırmalara əsasən: Dünyada muzeylərin təxminən 70%-i klassik ekspozisiya modelindən kənara çıxaraq təhsil və interaktiv proqramlara üstünlük verməyə başlayıb. Avropa və Şimali Amerika muzeylərində ziyarətçilərin 50%-dən çoxu muzeyə məhz tematik tədbir, interaktiv dərslər və ya xüsusi proqram səbəbilə gəlir. UNESCO-nun məlumatlarına görə, uşaq və gənclərə yönəlik proqramlar tətbiq edən muzeylərdə təkrar ziyarət göstəricisi 30–40% daha yüksəkdir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, bu transformasiyanın əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- auditoriyanın dəyişməsi və gənc nəslin gözləntilərinin artması
- rəqəmsal texnologiyaların mədəni istehsalə təsiri
- sosial ədalət, inklüzivlik və iştirakçılıq kimi dəyərlərin ön plana çıxması
- mədəni irsin yalnız qorunması deyil, reinterpretasiyasına olan ehtiyac

Məsələn, Böyük Britaniyada British Museum və Tate Modern muzeyləri klassik ekspozisiya yanaşmasını interaktiv proqramlar, müzakirə platformaları və rəqəmsal layihələrlə tamamlayaraq auditoriya ilə canlı əlaqə qurur. ABŞ-da Smithsonian İnstitutu cəmiyyətlə dialoqu təhsil proqramları, açıq müzakirələr və icma əsaslı layihələr vasitəsilə gücləndirir. Bu muzeylər üçün əsas məqsəd ziyarətçini passiv izləyici deyil, mədəni prosesin aktiv iştirakçısına çevirməkdir [1, s60].

Mədəni irs: qoruma ilə reinterpretasiya arasında balans necə müəyyən olunur? Mədəni irs muzeylərin fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Lakin müasir muzeyşünaslıqda mədəni irsə yanaşma yalnız konservasiya ilə məhdudlaşmır. Ənənəvi dəyərlərin müasir kontekstdə yenidən şərh edilməsi, reinterpretasiya– muzeylərin cəmiyyətlə dialoqunun əsas alətlərindən birinə çevrilmişdir. UNESCO-nun yanaşmasına görə mədəni irs həm maddi, həm də qeyri-maddi komponentlərdən ibarətdir və bu irs yalnız qorunduğu halda deyil, cəmiyyət tərəfindən mənimsənilməsi və yaşadıldığı zaman davamlı olur. Bu baxımdan, dünya muzeyləri ekspozisiyalarında: hekayəçilik, tematik yanaşma, multimediyə vasitələri, canlı performanslar və interaktiv dərslərdən geniş istifadə edirlər. Məsələn, Norveçdə Oslo Xalq Muzeyi milli ənənələri yalnız vitrin arxasında təqdim etmir, canlı ustad dərsləri, xalq sənətkarlığı nümayişləri və ailə proqramları vasitəsilə ziyarətçiləri bu irsin bir parçasına çevirir. Yaponiya muzeylərində isə ənənəvi mədəniyyət rəqəmsal texnologiyalarla sintez edilərək gənc auditoriyaya uyğun formada təqdim olunur. İnnovativ fəaliyyətlər və yeni muzey təcrübəsi nədir bəs? Muzeylərin dəyişən cəmiyyətlə dialoqunun əsas komponentlərindən biri innovativ fəaliyyətlərdir. Bu fəaliyyətlər yalnız texnologiya ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda idarəetmə, kommunikasiya və proqramlaşdırma sahələrində də özünü göstərir. Müasir dünya muzeylərində innovativ fəaliyyətlərə aşağıdakılar daxildir:

- rəqəmsal ekskursiyalar və virtual turlar;
- artırılmış və virtual reallıq (AR/VR) tətbiqləri;
- interaktiv tədris proqramları;
- tematik və müvəqqəti sərgilər;
- icma əsaslı layihələr və gənclərlə iş formatları.

Statistik göstəricilər də bu tendensiyanı təsdiqləyir. Avropa Muzeylər Assosiasiyasının məlumatlarına görə, interaktiv və rəqəmsal elementlərdən istifadə edən muzeylərdə ziyarətçi məmnuniyyəti orta hesabla 25–30% artır. Pandemiya dövründə virtual muzey ziyarətlərinin kəskin artması muzeylərin cəmiyyət üçün nə qədər çevik və adaptiv ola bildiyini göstərdi.

Azərbaycan muzeyləri kontekstində dəyişən hansı yanaşmalar mövcuddur? Azərbaycan muzeyləri də qlobal tendensiyalardan kənarda qalmamış, son illərdə fəaliyyət modellərini yeniləməyə başlamışdır. Xüsusilə paytaxt Bakının aparıcı muzeylərində interaktiv proqramlar, tematik sərgilər, maarifləndirici layihələr və gənclərə yönəlik fəaliyyətlər diqqət çəkir. Bu prosesdə Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi də xüsusi rol oynayır. Muzey klassik elmi-tədqiqat və qoruma funksiyasını saxlayaraq, eyni zamanda müasir kommunikasiya və ictimaiyyətlə əlaqə modellərini tətbiq edir. Son illərdə muzeydə: tematik və yubiley sərgiləri, gənclər və tələbələr üçün interaktiv dərslər, maarifləndirici layihələr, beynəlxalq əməkdaşlıqlar və mədəni diplomatiya təşəbbüsləri həyata keçirilmişdir. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin fəaliyyəti göstərir ki, milli mədəni irsin qorunması yalnız fond işi ilə deyil, onu cəmiyyətə düzgün təqdim etməklə mümkün olur. Muzeyin beynəlxalq layihələrdə, elmi konfranslarda və mədəni mübadilə proqramlarında fəal iştirakı Azərbaycan mədəni irsinin qlobal məkanda tanıtılmasına xidmət edir [1, s15].

Muzeylərin sosial-mədəni rolu və ictimai iştirakçılıq deyində nə anlayırıq? Müasir muzeylər cəmiyyətin sosial problemlərinə biganə qalmayan, ictimai məsuliyyət daşıyan institutlar kimi çıxış edir. Dünya təcrübəsində muzeylərin: sosial inklüzivlik, əlçatanlıq, mədəni müxtəlifliyin təşviqi sahələrində aktiv mövqe tutduğu müşahidə olunur. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi də bu baxımdan maarifləndirici proqramlar, gənclərlə iş, ictimai tədbirlər və media layihələri vasitəsilə geniş auditoriya ilə dialoq qurur. Muzeyin ictimai platformalar və açıq tədbirlər vasitəsilə cəmiyyətə açılması muzeyin yalnız elmi müəssisə deyil, sosial-mədəni mərkəz kimi fəaliyyət göstərdiyini nümayiş etdirir [1, s 38].

Nəticə

Muzeylərin dəyişən cəmiyyətlə dialoqu müasir muzeyşünaslığın əsas istiqamətlərindən biridir. Mədəni irsin qorunması ilə yanaşı, onun innovativ fəaliyyətlər vasitəsilə yenidən təqdim edilməsi muzeylərin cəmiyyət üçün aktual və canlı qalmasını təmin edir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, bu dialoq muzeyləri daha açıq,

daha çevik və daha təsirli mədəni institutlara çevirir. Azərbaycan muzeyləri, xüsusilə Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi, bu qlobal tendensiyalara uyğun olaraq ənənəvi dəyərləri qorumaqla yanaşı, müasir fəaliyyət modellərini tətbiq edir. Bu yanaşma milli mədəni irsin davamlılığını təmin etməklə yanaşı, muzeylərin cəmiyyət həyatında fəal və aparıcı rolunu möhkəmləndirir.

Ədəbiyyat

1. ICOM. (2019). *Museum Definition and Prospects*. Paris, s. 12–15. <https://icom.museum>
2. UNESCO. (2022). *Museums and Cultural Heritage in Society*. Paris, s. 34–38.
3. Sandell, R. (2017). *Museums, Moralities and Human Rights*. Routledge, London, s. 55–60.
4. European Museum Academy. (2021). *Museum Innovation Report*. Rome, s. 20–25.
5. Mədəniyyət Dünyası Jurnalı. (2020)Elfira Məlikova-Qurbanova. Azərbaycan muzeyşünaslığı. Monoqrafiya. Bakı.

The Dialogue Between Museums and a Changing Society: Cultural Heritage and Innovative Practices

Summary

This article presents a new perspective on the dialogue that museums establish with a rapidly changing society in the contemporary era. The reader is introduced to a modern understanding of museums that goes beyond the traditional model and actively responds to social and cultural processes.

The article emphasizes that cultural heritage should not only be preserved but also reinterpreted in line with current realities. International statistics and global best practices demonstrate that museums are increasingly becoming active platforms for social engagement. In this context, the activities of Azerbaijani museums, particularly leading museums in the capital- reveal distinctive and noteworthy outcomes.

Keywords: museums, cultural heritage, museology, innovative practices, public engagement, museum-society dialogue

Диалог музеев с меняющимся обществом: культурное наследие и инновационные практики

Резюме

В статье представлен новый взгляд на диалог, который музеи выстраивают с быстро меняющимся обществом в современную эпоху. Читатель знакомится с современным пониманием музея, выходящим за рамки традиционной модели и активно реагирующим на социальные и культурные процессы. Подчеркивается, что культурное наследие должно не только сохраняться, но и переосмысливаться в соответствии с реалиями сегодняшнего дня. Международная статистика и лучшие мировые практики показывают, что музеи все чаще превращаются в активные платформы общественного взаимодействия.

В этом контексте деятельность азербайджанских музеев, особенно ведущих музеев столицы, демонстрирует отличительные и заслуживающие внимания результаты.

Ключевые слова: музеи, культурное наследие, музеология, инновационная деятельность, общественное участие, диалог музея и общества

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 04.09.2025

Çapa qəbul olunma tarixi: 12.11.2025

Rəyçi: Dosent Məhfuzə Zeynalova

**Milli Tarix Muzeyinin direktor müavini
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**